

Šeimos poveikis paauglių lytiniam elgesiui

Stasė Ustilaitė

Vilniaus pedagoginis universitetas

Straipsnyje atskleidžiamas šeimos poveikis paauglių lytiškumo raiškiai. Remiantis empirinio tyrimo duomenimis, išryškunami šeimos socialinės aplinkos veiksniai, tėvų-paauglių ir tėvų tarpusavio santykių būdingiausi bruožai, lemiantys ankstyvą paauglių seksualinę patirtį.

Pagrindiniai žodžiai: paauglys, ankstyva seksualinė patirtis, šeimos poveikis.

Įvadas

Mūsų šalyje įvykusios kultūrinės, socialinės, politinės permainos keičia žmonių, o ypač paauglių ir jaunuolių, gyvenimą bei jų elgesį (ir seksualinį). Kaip teigia J. V. Uzdila, E. Danilevičius (2000, p. 14) „vaikų, paauglių ir jaunuolių sąmonė tapo erotizuota, į jų elgesį ir gyvenimo būdą prasiskverbė amoralumo kultivavimas, patyrė atrofiją krikščioniškos šeimos vertybės“. Susilpnėjus katalikiškosioms vaikų ugdymo šeimoje tradicijoms, nuvertėjus tikrajam krikščioniškų vertybių turiniui, formuojasi nauja šeimos modelio samprata – ji ne visuomet teigiamais veiksmais ir poelgiais reiskiasi žmonių, o ypač paauglių, gyvenime. Šio straipsnio autorės (S. Ustilaitė, 2000) ir kitų mokslininkų (A. G. Davidavičienė, 1999; L. Jaruševičienė, 2000; L. Bulotaitė ir kt., 2000) tyrimai išryškina ankstyvos paauglių seksualinių santykių raidos tendencijas. Šiuolaikinėje visuomenėje laikmečio nulemta būtinybė ar išsivadavimu iš savo amžių atgyvenusiu

tabu dažnai laikomi neištikimybė, gyvenimas nesusituokus, homoseksualumas ir seksualinis palaidumas.

Atkreiptinas dėmesys ir į šių laikų mokslinius tyrimus (V. Aramavičiūtė, 2000; Z. Bajoriūnas, 1996; M. Barkauskaitė, 1999; J. V. Uzdila, 1997), kuriuose konstatuojamos tėvų ir vaikų tarpusavio santykių susvetimėjimo, abejingumo tendencijos. M. Barkauskaitės (1999) tyrimų duomenys rodo, kad daugelis paauglių savo namuose nesijaučia saugūs, reikalingi ir mylimi, jie pasigenda emocinio ryšio, bendrų išgyvenimų, jų, kaip asmenybių, įvertinimo ir pripažinimo.

Kita vertus, šeimos aplinkos vaidmuo, ypač emocinės atmosferos įtaka vaiko, paauglio socialinei raidai, jo asmenybės formavimuisi, pažangioms moteriškumo ir vyriškumo ugdymo tradicijoms, vis labiau pabrėžiamas Lietuvos mokslininkų pedagogų darbuose (V. Aramavičiūtė, 1998; 2000; K. Miškinis, 1993; B. Biti-

nas, 1994; Z. Bajoriūnas, 1996; J. V. Uzdila, 1997; M. Gaigalienė, 1998; J. Vaitkevičius, 1999).

Įvairių autorių (V. Aramavičiūtė, 1998; В. Я. Титаренко, 1987; И. С. Кон, 1989; Д. Уайт, 1993) darbuose nurodoma apie švelnumo kupinų tėvų ir vaikų tarpusavio santykių ir normalaus fizinio, psichinio vaiko vystymosi bei humaniškos asmenybės tapsmo priklausomybę. Mokslininkų įrodyta, kad tėvystės ir motinystės instinktas reiškiasi stipriau, kai vaikui vaikystėje netrūksta jautrumo ir gerumo, kai juo rūpinamasi, jis jaučiasi mylimas (Воспитательный потенциал семьи и социализация детей, 1998). Ir atvirkščiai – kuomet mažiau šilumos, glamonių, dėmesio patiria vaikas, tuo lėčiau jis ugdomi kaip asmenybė. Pasak V. Aramavičiūtės (1998, p. 30), „trinka jo tapsmas žmogumi apskritai“.

Siekiant atskleisti veiksnius, determinuojančius paauglių ankstyvą seksualinę patirtį, visų pirma buvo kreipiamas dėmesys į šeimą kaip vieną iš svarbiausių veiksnių, turintį įtakos paauglių lytiškumo raidai.

Gilintasis į šeimos poveikio ypatumus paauglio lytiniam elgesiui, **tyrimo objektu** pasirinkti šeimos aplinkos veiksniai, lemiantys paauglių lytiškumo raidą.

Šio **straipsnio tikslas** – nustatyti šeimos raiškos veiksnius, determinuojančius neigiamą paauglių lytiškumo raidą.

Tyrimo imtis ir metodai. Tyrimo respondentais buvo Alytaus, Anykščių, Jonavos, Jurbarko, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Pasvalio, Panevėžio, Rokiškio, Šiaulių, Šilutės, Vilniaus ir Zarasų gimnazijų ir bendrojo lavinimo mokyklų 14–17 metų moksleiviai. Tyrimas atliktas 1999 m. gegužės–birželio mėne-

siais, naudojant *anoniminę anketą*. Gilintasi į moksleivių atsakymus apie jų santykius su tėvais. Anketos buvo nusiųstos 1412 moksleivių. Jas teisingai užpildė 1046 paaugliai (432 berniukai ir 614 mergaičių). Tai sudaro 47,1 proc. tyrimui atrinktų moksleivių.

Tyrimo duomenų *matematinė statistinė analizė* atlikta naudojant SPSS PC/8.0 statistinį paketą (*Statistical Package for the Social Sciences*). Straipsnyje pateiktas rodiklių pasiskirstymas absoliučiais skaičiais ir procentais. Kokybinių požymių ryšiui nustatyti naudotas χ^2 testas. Skirtumas statistiškai reikšmingas, kai pasikliauties lygmuo $p < 0,05$ (Bitinas, 1998).

Dichotominio priklausomo kintamojo ir eilės nepriklausomų kintamųjų ryšiui nustatyti taikytas *tikimybių (šansų) santykis (OR) su pasikliautiniais intervalais (PI)*. Naudojantis šiuo metodu skaičiuotas ankstyvos seksualinės patirties tikimybių santykis (OR). OR rodo santykinę tikimybę turėti ankstyvus seksualinius santykius, esant tam tikram požymio lygiui, priešpriešinus jį lyginamajai požymio kategorijai. Matematinė rodiklio išraiška tokia:

$OR = axd / bxc$, čia: a – turinčių seksualinę patirtį tiriamųjų skaičius, b – neturinčių seksualinės patirties ir turinčių rizikos veiksnių tiriamųjų skaičius, c – turinčių seksualinę patirtį tiriamųjų skaičius, d – neturinčių seksualinės patirties tiriamųjų skaičius be rizikos veiksnio. Kai $OR = 1$, tikimybė turėti ankstyvus seksualinius santykius tiriamųjų, turinčių seksualinę patirtį ir šios patirties neturinčių grupėse yra vienoda. OR reikšmė didesnė nei 1 rodo, kad požymio padidėjimas vienu vienetu padidina tikimybių santykį turėti ankstyvus seksualinius santykius (Bakketeig Per Magnus, 1998).

Šeimos socialinės aplinkos veiksniai, determinuojantys ankstyvą seksualinę patirtį

Norint nustatyti šeimos socialinės aplinkos veiksnius, determinuojančius paauglių ankstyvą seksualinę patirtį, buvo išskirti šie parametrai: šeimos sudėtis, materialinės sąlygos, tėvų išsilavinimas bei alkoholio vartojimo šeimoje dažnumas: siekta atskleisti tam tikras jų sąsajas su ankstyva paauglių seksualine patirtimi.

Tyrimo duomenys rodo, kad daugiau paauglių, turinčių seksualinės patirties nei jos neturinčių, buvo iš nepilnų šeimų. Iš visų (231) nepilnose šeimose gyvenančių paauglių seksualinius santykius turėjo 18,6 proc., o iš visų (815) gyvenančių pilnose šeimose – 11,9 proc. ($\chi^2 = 6,99$; $df = 1$; $p < 0,05$). Duomenys taip pat rodo, kad šeimos sudėtis susijusi labiau su mergaičių nei berniukų seksualine patirtimi. Iš visų (461) tirtų mergaičių, gyvenančių su abiem tėvais, seksualinių santykių yra turėjusios 8,0 proc., o iš visų (153), gyvenančių tik su motina, tokių buvo daugiau nei du kartus – 17,0 proc. ($\chi^2 = 10,03$; $df = 1$; $p < 0,005$). Pilnose šeimose užaugusių seksualiai patyrusių berniukų buvo 16,9 proc., o nepilnose – 21,8 proc. Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad *ir berniukams, ir mergaitėms pilna šeima yra svarbus veiksnys, atitolinantis seksualinių santykių pradžią.*

Šiuos tyrimo duomenis patvirtina kitų Lietuvos (L. Jaruševičienė, 2000) ir užsienio mokslininkų tyrimų rezultatai (E. W. Young, L. C. Jensen, 1991; G. L. Dorius, T. B. Heaton, 1993; K. Leighton, F. L. Sonenstein, 1993; J. L. Lauristen, C. G. Swicegood, 1997; L. B. Whitbeck et. al., 1999), atskleidžiantys tam tikras bendras tendencijas, su-

sijusias su šeimos sudėtimi. Nurodoma, kad vienas iš pagrindinių akstinių, lemiančių ankstyvus seksualinius santykius, yra šeimos struktūra. Ankstyva seksualinė patirtis ypač būdinga paaugliams, augantiems tik su motina arba tik su tėvu. L. B. Whitbeckas ir kt. (1999, p. 935) teigia, kad nepilnose šeimose vaikai stokoja emocinės paramos ir saugumo, neužtikrinamas jų emocinis stabilumas ir nevisiškai patenkinami bendravimo poreikiai.

Tyrimo duomenys atskleidžia ir tėvų asmenybės, jų pasaulėžiūros, išprusimo ir bendros kultūros įtaką paauglių seksualiniams santykiams. Nustatyta, kad dažniau seksualinių santykių turėjo tie paaugliai, kurių tėvas buvo žemesnio nei aukštasis išsilavinimas ($\chi^2 = 3,81$; $df = 1$; $p < 0,05$). Lytiškai santykiavusių paauglių, kurių tėvo išsilavinimas aukštasis, procentiniai dažniai buvo mažesni nei tų, kurių tėvas buvo žemesnio nei vidurinio ar vidurinio bei specialiojo vidurinio išsilavinimo (atitinkamai – 26,8 proc. ir 73,2 proc.). Tėvo išsilavinimas buvo vienodai susijęs su berniukų ir mergaičių seksualine patirtimi. Vertinant motinos išsilavinimo ir ankstyvos seksualinės patirties ryšį pagal lytį, nustatyta, kad dažniau seksualinių santykių patirties turėjo berniukai, kurių motinos išsilavinimas buvo žemesnis nei aukštasis ($\chi^2 = 4,14$; $df = 1$; $p < 0,05$). Antra vertus, tarp mergaičių ankstyvos seksualinės patirties ir motinos išsilavinimo statistiškai reikšmingo skirtumo nerasta. Tačiau nustatyta, kad *abiejų tėvų žemesnis nei aukštasis išsilavinimas yra statistiškai reikšmingai susijęs su berniukų ankstyva seksualine patirtimi.*

Šeimos materialinė padėtis vertinta pagal moksleivių atsakymus į klausimą apie jų finansinę padėtį. Daugiau negu du trečdaliai

(68,7 proc.) tiriamųjų nurodė, kad jiems pinigų pakanka, dešimtadalis (12,3 proc.) – „užtenka tik pavalgyti“ ir 13,6 proc. – jaučia nuolatinį pinigų stygių. Procentiškai dažniai seksualinės patirties turinčių ir jos neturinčių paauglių, atsakantį šį klausimą, pasiskirstė vienodai. Taigi *statistiškai reikšmingo skirtumo tarp ankstyvos seksualinės patirties ir šeimos materialinės padėties nenustatyta.*

Vertinant, ar tėvai dažnai vartoja alkoholių šeimoje, taip pat nenustatyta statistiškai reikšmingo skirtumo seksualinės patirties turinčių ir jos neturinčių paauglių grupėse. Antra vertus, paauglių, nurodžiusių, kad jų motina beveik kasdien vartoja alkoholių, buvo 2,0 proc. daugiau seksualinės patirties turinčiųjų grupėje.

Tėvų ir paauglių tarpusavio santykių ir paauglių lytinio elgesio sąsajos

Tiriant tėvų ir paauglių tarpusavio santykių būdingiausias bruožas, daugiausia dėmesio skirta išsiaiškinti, ar šeimoje patenkinami paauglio meilės, saugumo, pripažinimo, bendravimo poreikiai.

Anketoje tiriamųjų buvo prašoma pažymėti, ko jiems labiausiai trūksta šeimoje. Tik ketvirtadalis (26,2 proc.) apklausoje dalyvavusių berniukų ir mergaičių nurodė, kad yra patenkinti savo dvasiniais ryšiais su tėvais. Tuo tarpu trys ketvirtadaliai (73,8 proc.) apklausoje dalyvavusių paauglių jaučia santykių su tėvais deprivaciją – trūkumą patenkinant dvasinius poreikius, kurie būtini vaiko visaverčiam vystymuisi ir socializacijai. Paaugliai nurodė, kad jiems trūksta tėvų rodomos meilės (švelnumo, dėmesio, rūpinimosi jais), jų problemų, išgyvenimų supratimo, bendravimo su jais (1 lentelė).

Iš pateiktų duomenų matyti, kad bendraudamos su tėvais dvasinę deprivaciją labiau pa-

tiria mergaitės. Jos dažniau nei berniukai nurodė, kad joms trūksta tėvo meilės ($\chi^2 = 7,31$; $df = 1$; $p < 0,005$), motinos supratimo ($\chi^2 = 4,41$; $df = 1$; $p < 0,05$) ir pasitikėjimo jomis ($\chi^2 = 4,73$; $df = 1$; $p < 0,05$) bei bendravimo su motina ($\chi^2 = 18,22$; $df = 1$; $p < 0,001$).

Norint atskleisti šeimoje patiriamos dvasinės deprivacijos ir ankstyvos seksualinės patirties sąsajas, buvo skaičiuotas tikimybių

1 lentelė. Dvasiniai poreikiai, kurių patenkinimo paaugliai pasigenda šeimoje (procentai)

Poreikis	Tėvai	Lytis		Iš viso (N = 1046)
		Vyr. (N = 432)	Mot. (N = 614)	
Meilės	tėvo	14,6	21,2	18,5
	motinos	6,5	7,7	7,2
Supratimo	tėvo	29,9	31,4	30,8
	motinos	24,1	30,0	27,5
Pasitikėjimo vaiku	tėvo	29,9	24,1	25,2
	motinos	26,2	32,4	29,8
Bendravimo	su tėvu	32,4	34,2	33,4
	su motina	18,1	29,6	24,9
Kartu praleidžiamo laiko	su tėvu	21,5	24,3	23,1
	su motina	12,0	16,0	14,3

santykis (OR) su pasikliautiniais intervalais (PI). Jis parodo, kiek kartų padidėja rizika turėti seksualinių santykių, jei nėra patenkintas meilės, supratimo, pasitikėjimo, bendravimo poreikis. 2 lentelėje pateikiami duomenys rodo ankstyvų seksualinių santykių tikimybę priklausomai nuo šeimoje patiriamos dvasinės deprivacijos.

Nustatyta, kad seksualinės patirties turinčioms mergaitėms dažniau nei jos neturinčioms trūksta tėvų pasitikėjimo jomis kaip asmenybės ($\chi^2 = 9,25$; $df = 1$; $p < 0,005$) ir artimesnio bendravimo su motina ($\chi^2 = 20,27$; $df = 1$; $p < 0,001$). Pastarojo poreikio nepatenkinimas apie keturis kartus padidina riziką, kad mergaitės gali pradėti anksti lytiškai san-

2 lentelė. Paauglių ankstyvos seksualinės patirties tikimybė priklausomai nuo šeimoje patiriamos dvasinės deprivacijos

Poreikis	Berniukai (%)		OR, (PI)	Mergaitės (%)		OR, (PI)
	Turintys seksualinės patirties (N = 77)	Neturintys seksualinės patirties (N = 355)		Turinčios seksualinės patirties (N = 63)	Neturinčios seksualinės patirties (N = 551)	
Motinos meilės	11,7	5,4	2,34* (1,59–3,01)	12,7	7,1	1,90* (1,24–2,98)
Tėvo meilės	15,6	14,4	1,10 (0,90–1,80)	20,6	21,2	0,96 (0,93–1,97)
Tėvo pasitikėjimo jais kaip asmenybėmis	29,9	26,2	1,19 (0,93–1,43)	39,7	22,4	2,28*** (1,49–3,56)
Motinos pasitikėjimo jais kaip asmenybėmis	27,3	25,9	1,07 (0,91–1,62)	47,6	30,7	2,05*** (1,15–3,41)
Bendravimo su tėvu	41,3	27,8	1,83* (1,25–3,89)	59,3	43,9	1,86* (1,12–2,06)
Bendravimo su motina	10,5	9,1	1,18 (0,92–1,49)	25,8	8,2	3,90*** (2,52–4,85)

Statistiškai reikšmingas tiriamųjų, turinčių seksualinę patirtį ir jos neturinčių, skirtumas:

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

tykiauti. Turintys seksualinės patirties berniukai, dažniau nei jos neturintys, nurodė motinos meilės ($\chi^2 = 4,19$; $df = 1$; $p < 0,05$) ir bendravimo su tėvu ($\chi^2 = 6,10$; $df = 1$; $p < 0,05$) stygių. Remiantis duomenimis, daroma prielaida, kad *nepakankamą dvasinį tėvų bendravimą su juo, švelnumo ir pasitikėjimo stoką paauglys bando kompensuoti ankstyvais seksualiniais santykiais*.

Tiriant nustatyta, kad berniukams ir mergaitėms trūksta dvasinio artumo bendraujant su tėvais. Paaugliai nepasitiki tėvais, tai rodo šie skaičiai: daugiau nei pusė (53,8 proc.) berniukų ir beveik trys ketvirtadaliai (71,2 proc.) mergaičių abejoja arba nemano, kad iškilusias problemas jie galėtų spręsti kartu su tėvu, daugiau negu trečdalis abiejų lyčių paauglių – su motina. Skirtumas tarp berniukų ir mergaičių statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 25,77$; $df = 2$; $p < 0,0001$).

Apklausos rezultatai rodo, kad nemažai paauglių jaučiasi vieniši. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugiau nei ketvirtadalis (27,9 proc.) berniukų ir trečdalis (32,0 proc.) mergaičių išgyvena dėl to, kad tėvas nesidomi asmeniniu jų gyvenimu, dešimtadalis tiriamų berniukų ir mergaičių – dėl to, kad motina abejinga asmeninems jų problemoms. Be to, dešimtadalis apklaustųjų jaučiasi ignoruojami ir tėvo, ir motinos. Jie nesijaučia labai svarbūs ir reikalingi šeimoje, jaučiasi nepastebėti. Paaugliai skundžiasi, kad nėra vertinama jų nuomonė sprendžiant šeimoje iškilusias problemas.

Gauti duomenys rodo susvetimėjimą, tėvų abejingumą paauglio vidiniam pasauliui. Kalbant su mokiniais, buvo išgirsti tokie jų pasisakymai: „Aš gyvenu su tėvu, bet mes niekada nesišnekam, nes neturim vienas kitam ką pasakyti“, „Kol tu gyveni čia, aš tave maitinu

ir aprenčiu, kai išeisi, galėsi daryti ką nori“. Kartais tėvas naudoja ir fizinę jėgą, todėl vaikas bijo pasakyti teisybę, kur buvo, su kuo ir ką veikė. Moksleiviai sakė, kad tėvų jie bijo, bet negerbia, nes tėvai neleidžia jausti to, ką jie jaučia. Paaugliai guodėsi, kad negali tėvams atskleisti savo išgyvenimų, nes tėvai jų nesu-pranta.

Tėvų tarpusavio santykių poveikis paauglių lytiškumo raiškai

Šeima daro didelę įtaką formuojant pažiūrą į seksualinius santykius (kaip ir į kitas sritis). Savo elgesiu tėvai teigiamai arba neigiamai ugdo vaikų atitinkamą lytiškumo suvokimą. K. Imielinskis (1999) nurodo, kad tėvų neigiama įtaka dažniausiai pasireiškia trimis susijusiais veiksniais: nesėkmingai susiklosčiusiais tėvų tarpusavio santykiais, netinkamai reiškiamais tėvų jausmais vaikams ir neturėjimu žinių bei nemokėjimu bendrauti su vaikais. Tėvų meilė ir šilti santykiai daug svarbesni normaliam vaiko vystymuisi nei jų skiriama meilė vaikui (B. Уайт, 1993). Tėvų pavyzdys (moralinės vertybės, jų bendra kultūra ir moralė, įpročiai, tėvų ir kitų šeimos narių bendravimo santykiai) yra labai svarbūs vaikui. Vertybių negalima išmokyti pamokymais, nurodymais. Jos perimamos ir tampa vaiko asmenybės dalimi tik tada, kai vaikas susitapatina su asmeniu, kurį myli ir gerbia. Jis perima šeimos gyven-senos vertybes ir remdamasi jomis kuria savo santykius su kitais žmonėmis. Kad tėvų san-tykių poveikis būtų teigiamas, kad vaikas, pa-auglys ne tik norėtų, bet ir sugebėtų sekti tė-vų pavyzdžiu, reikia gerų, grindžiamų pagarba, supratimu, noru padėti vienas kitam tėvų tar-pusavio santykių. Gimdytojų meilė, pagarba

vienas kitam, pagalba ir rūpestis, kuriuos ma-to vaikas, tampa stipriausiu lytiškumo ugdy-mo veiksniumi šeimoje.

Tyrimo nustatyta, kad tik trečdalis (34,7 proc.) berniukų ir ketvirtadalis (25,0 proc.) mergaičių norėtų būti panašūs į tėvą. Į motiną norėtų būti panašūs 28,7 proc. berniukų ir 40,4 proc. mergaičių. Ketvirtadalis (25,9 proc.) berniukų ir 27,0 proc. mergaičių, dalyvavusių apklausoje, nelaiko savo motinos pavyzdžiu, kuriuo norėtų sekti, ir net 31,5 proc. berniukų ir 43,3 proc. mergaičių tėvas nėra sektinas pavyzdys. Tiriant nusta-tyta, kad dažniau ($\chi^2 = 6,00$; $df = 1$; $p < 0,01$) seksualinių santykių turėjo paaugliai, kurie nenori būti panašūs į savo motiną. Tėvų elge-sys, jų bendras gyvenimas sukuria paaugliams įsivaizdavimą apie santuoką ir turi įtakos jų san-tykiams su priešingos lyties atstovais. Jaunų žmonių seksualinė etika pirmiausiai tarpsta remiantis suaugusiųjų elgesio modeliais ir nor-momis. Esminį poveikį moraliniams jausmams, požiūriui, elgesio normoms, įpročiams daro susiklostę tėvo ir motinos santykiai. Tačiau, atlikto tyrimo duomenimis, tik trečdalis (33,0 proc.) berniukų ir kiek daugiau negu ket-virtadalis (27,2 proc.) mergaičių norėtų, kad jų šeimoje įsigalėtų tokie tarpusavio santykiai, kokie yra jų tėvų šeimoje. 35,5 proc. berniukų ir 27,6 proc. mergaičių abejoja tėvų tarpu-savio santykių patrauklumu ir su jais susiju-siais lūkesčiais (atitinkamai net 31,5 proc. ir 45,2 proc. tokių santykių nenorėtų).

36,0 proc. berniukų ir 32,2 proc. mergai-čių, gyvenančių su tėvu ir motina, norėtų ve-dę / ištekėjusios turėti panašią šeimą kaip ir jų tėvai. Nepilnose šeimose atitinkamai 16,1 proc. mergaičių ir 13,8 proc. berniukų. Tų šeimų, kur tėvas mažiausiai kartą per savaitę ar be-

veik kiekvieną dieną vartoja alkoholį, 83,4 proc. apklaustųjų nenorėtų būti panašūs į savo tėvą ($\chi^2 = 29,81$; $df = 1$; $p < 0,0001$). 46,8 proc. berniukų ir 39,2 proc. mergaičių iš tų šeimų, kur tėvas dažnai vartoja alkoholį, nenorėtų vedę / ištekėjusios turėti panašios šeimos. Taigi galima teigti, kad dauguma paauglių, jų pačių nuomone, savo tėvų nelaiko pavyzdžiu.

Pozityvių emocinių ryšių nebuvimas šeimoje trukdo vaikui identifikuotis su tėvais. Tyrimo duomenys rodo, kad pagrindinės priežastys, dėl kurių paaugliai nelinkę sekti tėvų pavyzdžiu, yra netinkamai susiklostę tėvų tarpusavio santykiai bei alkoholio vartojimas šeimoje.

Išvados

Nustatyta, kad ankstyva paauglių seksualinė patirtis glaudžiai susijusi su:

- *šeimos sudėtimi ir tėvų išsilavinimu*. Du kartus didesni procentiniai dažniai buvo mergaičių, turinčių seksualinės patirties ir gyvenančių nepilnose šeimose. Berniukų ir mergai-

čių, turinčių ankstyvos seksualinės patirties, buvo daugiau iš tų šeimų, kur tėvas buvo žemesnio nei aukštasis išsilavinimas. Tarp šeimos materialinės padėties ir alkoholio vartojimo dažnumo šeimoje ir ankstyvos tiriamųjų seksualinės patirties statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta;

- *šeimoje patirta dvasinė deprivacija*.

Dauguma paauglių (73,8 proc.) savo tėvų šeimose patyrė dvasinių poreikių, būtinų jų visaverčiam vystymuisi ir socializacijai, trūkumą (jautėsi nesuprasti, nereikalingi), todėl jie buvo labiau psichologiškai pažeidžiami. Nustatyta, kad apie keturis kartus padidėja tikimybė, kad mergaitės įgis ankstyvos seksualinės patirties, jei jos nepatenkins bendravimo su motina poreikio; daugiau nei du kartus – abiejų tėvų pasitikėjimo kaip asmenybės ir teigiamų vertinimų poreikių; pusantrą karto didesnė tikimybė ir berniukams, ir mergaitėms turėti seksualinių santykių, jei nepatenkinamas bendravimo su tėvu poreikis.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata. Vilnius: VU, 1998. 162 p.

2. Aramavičiūtė V. Vyresniųjų moksleivių santykių su pasauliu brandos ypatumai // Acta Paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000, Nr. 7, p. 30–37.

3. Bajoriūnas Z. Paauglio teisėtvarkos pažeidėjo šeimos ugdomasis potencialas // Mokykla ir nusikalstamumo prevencija. Serija „Prevencinė pedagogika“, I. Vilnius: Leidybos centras, 1996. P. 70–87.

4. Bakketėig Per Magnus L. S. Epidemiologija ir tyrimų planų sudarymas. Vilnius: Higienos institutas, 1998. P. 51–53.

5. Barkauskaitė M. Paauglys: savijauta, santykiai, veikla besikeičiančioje mokykloje // Pedagogika. Vilnius: VPU leidykla, T. 39. 1999, p. 67–77.

6. Bitinas B. Socialinė mikroaplinka ir vaikas // Dora. Šeima. Mokykla: konferencijos medžiaga. Šiauliai, 1994. P. 11–13.

7. Bitinas B. Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius: Jošara, 1998. 245 p.

8. Bulotaitė L., Davidavičienė A. G., Lekarevičiūtė A., Trakinskienė L. Gatvės vaikų, esančių institucijose, svaiginančių medžiagų vartojimo ir seksualinio elgesio greitas įvertinimas bei atsakas: tyrimų medžiaga. Vilnius, 2000. 48 p.

9. Davidavičienė A. G. Alkoholį ir kitus narkotikus vartojantys moksleiviai: tyrimo duomenys. Vilnius, 1999. P. 52.

10. Dorius G. L., Heaton T. B. Adolescent Life Events And Their Association With The Onset Of Sexual Intercourse // Youth & Society, 1993, vol. 25 Issue 1, p. 3–24.

11. Imielinskis K. Lytinio gyvenimo psichohigiena. Vilnius: Avicena, 1999. P. 50.
12. Jaruševičienė L. Paauglių lytinė elgsena ir reprodukcinės sveikatos priežiūros galimybių vertinimas: daktaro disertacija: biomedicinos mokslai, visuomenės sveikata (10B). Kauno medicinos universitetas. Kaunas, 2000. 115 p.
13. Young E. W., Jensen L. C. The Effects of Family Structure on the Sexual Behavior of Adolescents // *Adolescence*, 1991, vol. 26 Issue 104, p. 977–987.
14. Leighton K., Sonenstein F. L. Factors Influencing First Intercourse for Teenager Men // *Public Health Reports*, 1993, vol. 108, Issue 6, p. 680–695.
15. Miškinis K. Šeimos pedagogika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. 223 p.
16. Ustilaitė S. Moksleivių pirmųjų lytinių santykių motyvai // *Pedagogika*. 2000, T. 42, p. 20–27.
17. Uzdila J. V., Danilevičius E. JAV visa apimančio seksualinio švietimo programų reakcija į seksualinę revoliuciją: rezistencija ar rezonansas? // *Pedagogika*, 2000, T. 46, p. 14–28.
18. Uzdila J. V. Etinė šeimotyra: esmė ir paskirtis // Lietuvos edukologija: straipsnių rinkinys – antologija / parengė Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: LR ŠMM Leidybos centras, 1997. P. 211–219.
19. Vaitkevičius J. Šeima, kaip socialinio tyrimo objektas // *Socialinis ugdymas*. I d. Vilnius, 1999. P. 88.
20. Whitbeck L. B., Yoder K. A., Hoyt D. R., Conger R. D. Early Adolescent Sexual Activity: A Development Study // *Journal of Marriage & the Family*, 1999, vol. 61 Issue 4, p. 934–946.
21. Воспитательный потенциал семьи и социализация детей (Публикация подготовлена на основе доклада НИИ семьи „О положении семей в Российской Федерации“, Москва, 1998 // *Педагогика*, 1999, 4, p. 27–39.
22. Кон И. С. Психология ранней юности. Москва: Просвещение, 1989. P. 213.
23. Титаренко В. Я. Семья и формирование личности. Москва: Мысль, 1987. 352 p.
24. Уайт Д. Эрос оскверненный. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 1993. P. 207.

THE INFLUENCE OF FAMILY ON THE SEXUAL BEHAVIOR OF TEENAGER

Stasė Ustilaitė

Summary

The aim of this article is to show the influence of family on teenagers sexual activity. The research that is described in the article is based on the answers of 1046 students (432 boys and 614 girls) of 14–17 years old. This article deals with a problem on family and its influence on teenagers sexual behavior. The author stresses that the lack of love and attention bad relations between the members of family force its daughters and sons to look for this outside their home. The influence of Western way of living, the occupation of women makes this situation very complicated and on the other hand – attractive to scientific research. The research that is in short presented and described in the article shows that 73,8% teenagers felt deprivation of emotions in the family and it has a direct influence on their sexual activities. The teenagers who didn't like their parents had more sexual activities. This all shows that we are to be very attentive to the problems of

family if we wish to form a intellectually and emotionally mature society.

It is very important for the development of the values of teenager to identify him/her self with the person he/she respects. Our results showed that 25,9% of boys and 27,0% of girls do not treat their mothers as an example they would follow, 31,5% and 43,3% correspondingly – do not treat their fathers as an example as well. children to discuss sex issues because The lack of love, emotional contacts, attention to the actual problems of teenagers are very important to children. The research shows that only 27,2% of girls and 33,0% boys would like to have the same relations in their future families as they do have now. This lets the author to make the conclusion that the influence of family on forming sexual behavior of teenagers is very important. It also shows that the distance between children and their parents is growing.

Gauta 2001 10 20

Priimta 2001 11 28